

Zala Fras, Špela Rožman¹

Dr. Jakob Ploj, rodoljub iz Prlekije

Po padcu absolutizma leta 1859 je v avstrijskem cesarstvu nastopila ustavna doba. Sprejeta ustava je zagotavljala enakopravnost vseh narodov v državi, kar pa se je v praksi različno izvajalo. Politično življenje se je precej razmahnilo tudi med Slovenci in ponovno so po letu 1848 stopile v ospredje zahteve prvega slovenskega političnega programa Zedinjene Slovenije. Narodno gibanje Slovencev se je z možnostjo ustanavljanja slovenskih organizacij postopoma krepilo. Pri tem pa so ključno vlogo imele čitalnice in tabori ter rodoljubi, ki so delovali v teh organizacijah. Eden takšnih je bil tudi dr. Jakob Ploj - Galov Japec(k).

Prispevek predstavlja rezultate raziskovalne naloge z istoimenskim naslovom. V šolskem letu 2019/2020 sta jo izdelali učenki 7. razreda OŠ Sv. Jurij ob Ščavnici pod mentorstvom Anite Zelenko.

Ključne besede: Jakob Ploj, čitalnice, tabori, narodna zvest, domoljubje

Slovensko narodno gibanje v 2. polovici 19. stoletja

Na dunajskem kongresu leta 1814/15 so voditelji tedanjih velesil (ruski car Aleksander I., avstrijski cesar Franc I. in pruski kralj Friderik Viljem III. ter Velika Britanija in Francija) na novo uredili meje v Evropi, ki jih je pred tem spremenil Napoleon Bonaparte. Trajni mir in politično stabilno Evropo so želeli doseči z vzpostavitvijo ravnotežja moči med evropskimi velesilami in vzpostavitvijo t. i. starega reda. Zagovarjali so politična načela pred francosko revolucijo (absolutizem in fevdalizem). Vodenje in upravljanje države izvaja plemstvo, ki ji je dana pravica do vladanja po milosti božji. Kljub uvedbi vrste ukrepov (cenzure), se je moč meščanstva krepila in netili so se upori in revolucije po Evropi. Metternichov absolutizem je bil poražen v revolucionarnem letu 1848.

Večina Slovencev je v 19. stoletju živela v avstrijskem cesarstvu, znotraj katerega so bili razdeljeni med različne upravne enote.² Večina ljudi na slovenskem narodnostnem ozemlju je

znala samo slovenski jezik. Izobraženo meščanstvo in plemstvo je za pogovorni in dopisni jezik uporabljalo predvsem nemški jezik, ki je bil uradni jezik v avstrijskem cesarstvu. V šolah se je uporabljal nemški jezik, z izjemo osnovnih šol. Do sredine 19. stoletja je slovensko kmečko prebivalstvo spoznalo pomen intelektualnega razvoja svoje mladine, saj je vedno več le-teh obiskovalo pouk. Z izidom učbenikov v slovenskem jeziku se je tudi slovenščina vedno bolj uveljavljala v osnovni šoli. Z izjemo Bleiweissovih Novic, ki so začele izhajati leta 1843, so časopisi izhajali v nemškem jeziku.³ Slovenska narodna zavest se je počasi širila v drugi polovici 18. stoletja. V prvi polovici 19. stoletja je zajela del inteligence in meščanstva. Velika večina meščanstva in plemstva je bila v tem času narodnostno neopredeljena.⁴

Leta 1848 so Slovenci zapisali in na Dunaju predstavili prvi slovenski politični program Zedinjena Slovenija. Slovensko kulturno gibanje je preraslo v politično gibanje. Jasno so bile

¹ Zala Fras, Špela Rožman, učenki 8. razreda OŠ Sv. Jurij ob Ščavnici.

² Najbolj slovenska upravna enota je bila Kranjska, kjer je živela ena tretjina slovenskega prebivalstva (36 %). Slaba tretjina Slovencev je živela na Štajerskem, slaba šestina pa na Primorskem. Na Koroškem je živela ena desetina Slovencev. V današnjem Prekmurju in Porabju je bilo 4 % Slovencev. Na območju Beneške Slovenije je živelo 2 % Slovencev. Melik, V., Tabori 1868–1871, str. 7.

³ Ilustrirana zgodovina Slovencev, str. 211–220.

⁴ Slovenska novejša zgodovina, str. 24–29.

izražene zahteve po združitvi vseh Slovencev v skupno upravno enoto, ki naj bi bila avtonomna in imela svoj deželni zbor. Zahtevali so uvedbo slovenskega jezika v šole in urade. Izrazili so zahtevo, da slovenska upravna enota ostane del avstrijskega cesarstva, in tako zavrnilo velikonemški program. Te zahteve so izrazili v številnih peticijah, ki so postale prvi slovenski politični program. Prvi slovenski politični program je dobil s podpisi (deklaracijsko gibanje) množično ljudsko podporo. Vendar je bil parlament na Dunaju razpuščen in peticije ni obravnaval. Oktobra 1848 je bila revolucija na Dunaju zadušena. Po revoluciji leta 1848 nastopi desetletno obdobje Bachovega absolutizma, ki je trajal do leta 1859. V njem je bilo onemogočeno skoraj vsakršno politično delovanje in preganjana so bila narodna gibanja. Glavno besedo v času Bachovega absolutizma so imeli birokracija, vojska in Katoliška cerkev. V ospredju je bila velika težnja po vsesplošni modernizaciji monarhije. Leta 1849 je bila uvedena nova upravna ureditev, tej pa je leta 1859 sledila cerkvena ureditev Koroške in Štajerske. Odpravljena so bila okrožja (kresije). Temeljna upravna enota so postali okraji. S prizadevanjem Antona Martina Slomška je bil sedež škofije iz koroškega št. Andraža prenesen v Maribor. Društveni zakoni so od leta 1852 dalje onemogočali delo političnih društev. Zaradi cenzure so prenehali izhajati politični častniki, npr.: prvi slovenski politični list Slovenija. Naprej so izhajale le še Novice. Slovenska politična društva so se odpovedala političnemu delovanju in se preoblikovala v bralna društva, ki so prešla na kulturno delovanje.⁵

Ena temeljnih značilnosti avstrijskega cesarstva (1804–1867) in po letu 1867 Avstro-Ogrske je bila

velika narodnostna pestrost prebivalstva. V državi je bilo največ (1/4) Nemcev, 17 % je bilo Madžarov, malenkost več (skupaj) Čehov, Slovakov in Moravcev. Z dualistično ureditvijo so bili najbolj nezadovoljni slovanski narodi, saj so predstavljali več kot polovico prebivalstva v Avstro-Ogrski. Zaostren odnos med prebivalci različnih narodnosti se je stopnjeval proti koncu 19. stoletja in je bil zelo izrazit v mestih. Mesta so bila nekakšni narodni otoki sredi strnjene poselitve državljanov drugega naroda. Vladajoči narod je imel v mestih pomembno ekonomsko in politično moč. Nenehno je prihajalo do sporov glede pravice uporabe lastnega jezika v uradih, šolah in sodiščih.⁶

Kljub germanizaciji (širjenju in utrjevanju nemštva) se je slovenski jezik v obdobju Bachovega absolutizma okrepil. Uradi in sodišča so jo uporabljali pri poslovanju s strankami, ki niso znale nemščine. Slovenščina je postala obvezen učni predmet za slovenske dijake v gimnazijah. Narodnozavedna slovenska duhovščina pa si je prizadevala razširiti slovenščino kot učni jezik.⁷

Po izgubljeni vojni Avstro-Ogrske proti Piemontu in Franciji leta 1859 so se pokazali neuspehi Bachovega absolutizma. Zaradi gospodarske krize, ki se je pojavila leta 1857, so se odnosi v avstrijskem cesarstvu še bolj zaostrili. Sledile so politične spremembe. S februarским patentom⁸ je bil uveden dvotirni sistem. Na eni strani sta bila centralna vlada in državni zbor, ki sta ga sestavljali gospodarska in poslanska zbornica. Poslance v gospodarsko zbornico je imenoval cesar, v poslansko zbornico pa so jih do leta 1873 volili deželni zbori, potem pa neposredno volivci. Na drugi strani pa so precejšnje pristojnosti dobile dežele z deželnimi zbori.⁹

⁵ Ilustrirana zgodovina Slovencev, 1999, str. 232–239.

⁶ Slovenski zgodovinski atlas, str. 149.

⁷ Pančur, str. 24–26.,

⁸ Patent, vladarsko pismo za javnost (www.fran.si).

⁹ Pančur, str. 27.

Slovensko narodno gibanje je dobilo s političnim programom Zedinjena Slovenija politično vsebino. Prve deželnozborske volitve leta 1861 so minile v znamenju izbiranja uglednih osebnosti. Ni bilo boja med političnimi strankami, saj se je slovenski politični tabor komaj začel oblikovati. Med Slovenci so imeli največ ugleda javni delavci, saj so že bili uveljavljeni v gospodarstvu in kulturi (Fran Levstik, Janez Bleiweis).

V slovenskem političnem in kulturnem razvoju v šestdesetih in sedemdesetih letih 19. stoletja sta se oblikovali dve politični smeri: staroslovenci in mladoslovenci. Do delitve med slovenskimi politiki je prišlo zaradi vprašanja uporabe jezika v časopisu *Novice* po letu 1865. Janez Bleiweis se je zavzemal za izdajanje slovenskega časopisa *Novice* v nemškem jeziku, čemur je ostro nasprotoval Fran Levstik, ki je od leta 1863 urejal časopis *Naprej*. Levstika so podprli predvsem Slovenci izven Kranjske.¹⁰

V ustavni dobi so središča narodnega in kulturnega delovanja postale čitalnice. Začetki čitalnic segajo v letu 1848, ko so bile organizirane kot bralna društva. V teh društvih so se zbirali meščani (mestna in trška inteligenca) in z branjem časopisov, izmenjavo političnih idej in pogledov, razpravami o prebirani vsebini, organiziranjem zabave utrjevali narodno zavest. Namen ustanavljanja teh bralnih društev v letu 1848 je bil krepiti slovensko narodno zavest med izobraženci. Pobudniki čitalnic v ustavni dobi so bili staroslovenci po vzoru na Hrvaškem. Glavna dejavnost čitalnic je bila organiziranje družbeno-družabnih dogodkov t. i. besed. To so bile prireditve z igrami, recitacijami, zdravljenjimi, s petjem, tombolo in predavanji. Običajno so se končale s plesom ali z veselico. Namen čitalnic v ustavni dobi je bil povezati Slovence, razvijati

slovenski jezik in petje ter vzbuditi občutek narodne pripadnosti. Sprva so čitalnice nastajale v mestih in trgih ter se postopoma širile tudi na vasi med kmečko prebivalstvo. Prvo čitalnico so ustanovili 29. januarja 1961 v Trstu. V tem letu sta bili ustanovljeni tudi čitalnici v Mariboru in Ljubljani. Leta 1869 jih je bilo na slovenskem narodnostnem ozemlju že več kot 60 čitalnic z okrog 4000 člani.¹¹

Januarja 1867 se je na deželnozborskih volitvah pokazalo, da ima narodno gibanje veliko podporo podeželskega prebivalstva. Kranjski deželni zbor je prvič dobil slovensko večino, vendar se je dunajska vlada namesto s Slovani sporazumela z Madžari. Istega leta se je v državi uvedla dualistična ureditev. Sklenjena je bila zveza med Ogrsko in deželami iz dunajskega državnega zbora. Slovenci so se razdelili med Benečijo v Kraljevini Italiji, avstrijskim delom monarhije in ogrsko polovico monarhije.¹²

Decembrska ustava iz leta 1867 je na zunaj enotno slovensko politiko razdelila na staroslovence, ki so ustavo podprli, in mladoslovence (Fran Levstik, Valentin Zarnik, Josip Vošnjak), ki so v letu 1868 začeli po zgledu Čehov z množičnimi politično-kulturnimi zborovanji na prostem (tabori). Do leta 1871 je bilo organiziranih 18 taborov. Taborsko gibanje je ponovno uveljavilo zahtevo po prvem političnem programu Zedinjena Slovenija. Na taborih so sprejemali resolucije,¹³ v katerih so zahtevali slovenski jezik v šole in urade na vsem narodnostnem ozemlju in lastno univerzo. Taborskemu gibanju so se pridružili tudi staroslovenci.¹⁴

Leta 1871 so vlado v avstrijskem delu Avstro-Ogrske prevzeli nemški liberalci. Germanizacijski pritisk vlade je bil vedno močnejši. Narodnozavedni profesorji so bili premeščeni v

¹⁰ Ilustrirana zgodovina Slovencev, str. 242–243.

¹¹ Uršič, str. 69–83.

¹² Ilustrirana zgodovina Slovencev, str. 246.

¹³ Javna izjava o pomembnem vprašanju, sprejeta na sestanku, zborovanju. (www.fran.si)

¹⁴ Ilustrirana zgodovina Slovencev, str. 246–148.

povsem nemška okolja. Med slovenskimi politiki se je vzpostavilo obdobje slogaštva. Mladoslovenci in staroslovenci so bili zaradi povečanega nemškega pritiska prisiljeni sodelovati. S skupnim nastopom na bili slovenski politiku uspešnejši. Kljub temu pa je leta 1877 kranjski deželni zbor v Ljubljani izgubil slovensko večino. Položaj Slovencev se je izboljšal z nastopom Taffejeve vlade leta 1879, ki je ostala na oblasti do leta 1893. Postopoma se je izboljšal položaj slovenščine v uradih, šolah in sodiščih. Leta 1883 so Slovenci ponovno dobili večino v kranjskem deželnem zboru. Položaj Slovencev na Štajerskem se je izboljšal, čeprav so bili v podrejenem položaju. Večino so imeli le v kmečkih okrajih, mesta pa so obvladovali Nemci. Z uveljavljanjem načelne

katoliške smeri konec 80. let 19. stoletja se je sloga med slovenskimi politiki končala. Ohranila se je le tam, kjer so bili Slovenci nacionalno bolj ogroženi, npr.: Koroška in Trst.¹⁵

Dr. Jakob Alojzij Ploj – Galov Japcek(k)¹⁶

Jakob Ploj se je rodil 11. junija 1830 v Grabonošu pri Svetem Juriju ob Ščavnici,¹⁷ umrl pa 28. februarja 1899 na Ptuju.¹⁸ Mama je bila Ana Ploj, rojena Holc, iz Grabonoša¹⁹ št. 2, oče pa Matjaš Ploj doma iz Ivanjec, ki se je v Grabonoš priženil. V zakonu sta se jima rodila Jakob in Neža. Neža Ploj (poročena Korošec) je bila mama Antona Korošca; Jakob Ploj je bil ujec (materin brat, stric) Antonu Korošču.²⁰

Ime 3. Julij 1830 hora 10 vespore	Ljubljana	15 ^c	Josephus Henricus
Ime 11. Julij 1830 hora 9 vespore	Grabonoš	2	Jacobus
Ime 25. Julij 1830 hora 8 mane	Grabonoš	2	Anna

Vpis Jakoba Ploja v krstno knjigo leta 1830. Vir: Nadškofijski arhiv Maribor, krstna knjiga fare Sv. Jurij ob Ščavnici za leto 1830.

Jakobovo šolanje se je začelo na dvorazredni ljudski šoli (trivialki²¹) pri Svetem Juriju ob Ščavnici. Dve leti pred njegovim začetkom šolanja

je bilo leseno poslopje šole zamenjano z zidano stavbo iz opeke in kamenja. Pouk je obiskovalo nekaj več kot 150 učencev. Od leta 1842 do 1848 je

15 Pančur, str. 30–33.

16 Hišno ime za Jakobovo rojstno hišo v Grabonošu 2 je bilo »Galovi«.

Zato so Jakoba imenovali Galov Japcek(k).

17 Nadškofijski arhiv Maribor, krstna knjiga fare Sveti Jurij ob Ščavnici za leto 1830.

18 Nadškofijski arhiv Maribor, mrliška knjiga fare Sv. Jurij na Ptuju za leto 1899.

19 V 19. stoletju se je vas imenovala Krabonoš.

20 Ilešič, str. 74.

21 Osnovna šola v manjših krajih z najosnovnejšim učnim programom v času avstrijskega cesarstva.

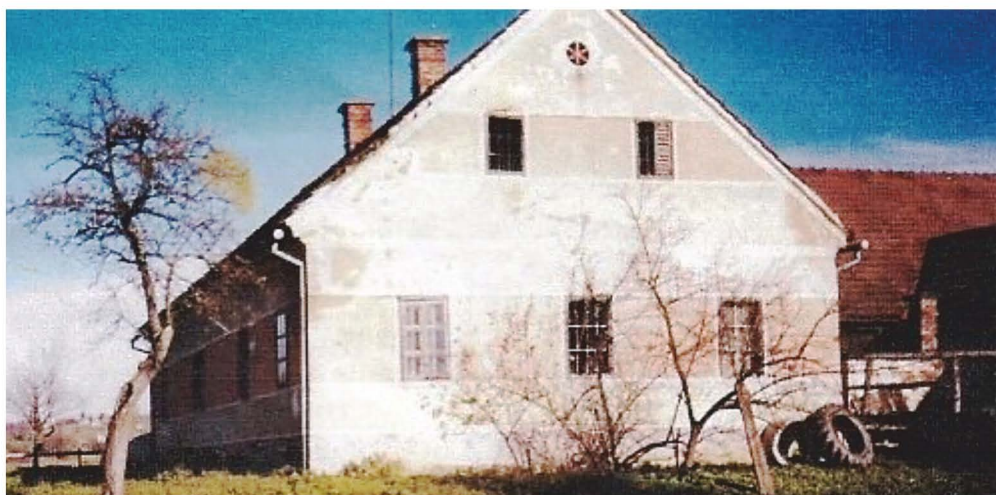
22 Zelenko, str. 13

šestletno gimnazijo obiskoval v Mariboru, kjer je bil odličen dijak. Ker filozofije ni bilo možno študirati v Mariboru, je šolanje od leta 1848 do leta 1850 nadaljeval na gimnaziji v Gradcu.²³

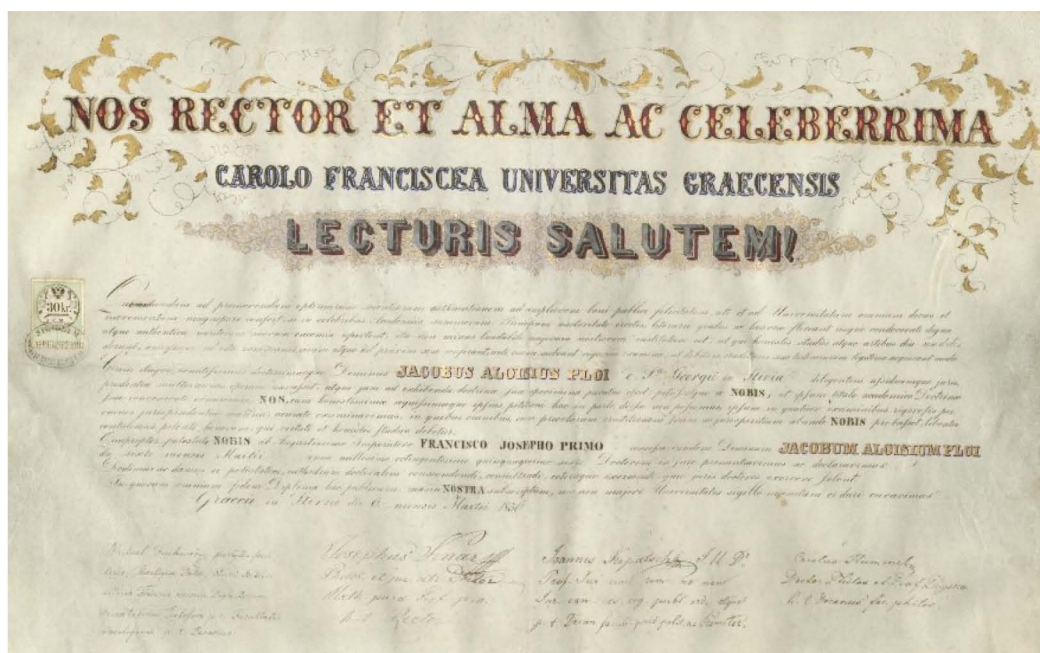
Zaradi političnih nemirov leta 1848 je bil vpisan (imatrikuliran) kot filozof šele 10. januarja 1848. Po zaključenem študiju v Gradcu je leta 1850 vstopil v graško bogoslovje. Po prigovarjanju rojaka Davorina Trstenjaka je po enem letu šolanja izstopil iz bogoslovja in se posvetil študiju prava, ki ga je dokončal leta 1856. Ves čas univerzitetnega šolanja ga je materialno in finančno podpiral ravno Trstenjak. Za doktorja prava je bil promoviran 6. marca 1856.²⁴

Rojstna hiša Jakoba Ploja. Foto: neznan.

Ljudska šola pri Svetem Juriju ob Ščavnici. Vir: SŠM, fototeka, inv. št. 833.

Diploma dr. Jakoba Ploja. Vir: PAM, škatla 1531, Jakob Ploj.

23 Ilešič, str. 74.

24 Prav tam.

Od 1856 do 1858 je bil odvetniški koncipient²⁵ v Gradcu, od 1859 do 1860 na Ptujju in od 1860 do 1861 v Mariboru. Odvetniško službo je med letoma 1861 in 1870 nastopil v Ljutomeru, od leta 1871 do svoje smrti pa na Ptujju. 7. marca 1856 je pripravništvo opravljal v pisarni pravnikarja dr. Meyera. S 23. julijem 1856 je pripravništvo nadaljeval pri Johannu Ulmu. Na Ptujju je bil pripravnik pri notarju in odvetniku dr. Ferdinandu Filaferru, v Mariboru je pripravništvo opravljal pri dr. Ferdinandu Dominkušu.²⁶ Mariborski slovensko naravnani meščani so se julija 1861 sestali v pisarni odvetnikarja dr. Ferdinanda Dominkuša ter ob neposredni spodbudi ustanovitve čitalnice v Trstu istega leta ustanovili prvo slovensko društvo, imenovano »Narodna slovanska čitalnica.« Ustanovitelji društva so bili odvetnikarja dr. Janko Sernec in dr. Jakob Ploj, jezikoslovca Josip Šuman ter Janez Majcigerij, glasbenik Janez Miklošič in zdravnik dr. Matija Prelog. V mestu je bil jezik sicer nemščina, vendar so bile razmere primerne tudi za slovansko čitalnico. Čitalnica se je pri svojem delu zgledovala po Mariborskem moškem pevskem društvu, kjer je dobila pobudo za organiziranje družabnega in glasbenega življenja. Čitalnica je bila ustanovljena z namenom, gojiti in utrjevati rabo slovenskega jezika, slovensko ljudsko petje, nuditi članom slovenske časnikarje, uprizarjati gledališke igre ter osnovati knjižnico. To so zapisali tudi v svoja pravila, ki so jih skupaj z zapisnikom o ustanovitvi čitalnice predložili okrajnemu uradu v Mariboru. Takoj po ustanovitvi je bilo nekaj več kot 30 članov. Čez leto

dni pa jih je bilo že 70. Člani čitalnice so bili predvsem odvetnikarji, sodnikarji, notarji, uradnikarji, zdravnikarji, inženirji, profesorji, učitelji, časnikarji in redki trgovci, trgovski pomočnikarji in železničarji.²⁷

Po uspešno opravljenem odvetniškem pripravništvu v Mariboru se je 8. oktobra 1860 poročil s komaj 17-letno Ptujčanko Barbaro Wegscheider, hčerko ptujškega meščana in trgovca. Rodila mu je sedem otrok, pet sinov in dve hčerki. Na dan rojstva prvega otroka (Otona) je bila v Mariboru ustanovljena čitalnica. Skupaj z gospodom Serncem je dr. Ploj podpisal vabilo na sestanek ustanovitvi čitalnice v Mariboru.²⁸

Sredi leta 1862 se je dr. Ploj preselil v Ljutomer, kjer je bil imenovan za odvetnikarja. Svojo pisarno je imel na glavnem trgu v hišni številki 69, kjer je tudi stanoval.²⁹

Kot narodni buditelj in domoljub je imel dr. Ploj pomembno vlogo pri narodnem prebujanju Slovencev. Leta 1867 je bil zapisan med ustanovitelji čitalnice v Ljutomeru. Bil pa je tudi njen prvi predsednik. Delovanje čitalnice v Ljutomeru je podpiral tudi finančno. Na svoje stroške je leta 1868 naročil 25 izvodov časopisa Slovenski gospodar za občine v okolici Ljutomera. Na ta način je želel povezati podeželske župane z narodnim gibanjem. Leta 1868 je imel govor v Središču in Ormožu. Predsedoval je tudi odboru za prvi slovenski tabor v Ljutomeru. Pomembno vlogo pa je imel tudi pri organizaciji drugega slovenskega tabora v Žalcu. Njegov portret je na spominski sliki zadnjega tabora. Leta 1869 je bil med podpisnikarji poziva na tabor v Ormožu.³¹

25 Po Slovarju slovenskega knjižnega jezika gre za zastarelo besedo, ki se navadno pojavlja v zvezi pripravniški koncipient kar pomeni odvetniški pripravnik.

26 Ilešič, str. 75–78.

27 Kumik, Zupanič in Stavbar, dostopno na: <https://www.kamra.si/mmm-elementi/item/slovanska-citalnica-v-mariboru.html>

28 Nadškofijski arhiv Maribor, Poročna knjiga fare Sveti Jurij na Ptujju za leto 1860.

29 Kumik, Zupanič in Stavbar, dostopno na: www.kamra.si.

30 Ilešič, str. 75–78.

31 Novice, 28. julija 1869. Dostopno na: <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-9A2MTRXQ/11fced40-dd0a-4adc-a5fa-ad48dcc06ffe/PDF>.

Jeseni 1869 se je dr. Ploj preselil iz Ljutomera na Ptuj, kjer je živel do svoje smrti leta 1899. Njegov svak Franc Wibmer mu je pomagal pri nakupu hiše na Ptuju, na tedanji Kolodvorski ulici 5, ki je bila v lasti posojilnice. Leta 1870 je dr. Jakob Ploj postal predsednik narodne čitalnice na Ptuju, ustanovljene leta 1864. Njen predsednik je bil do 1873. leta.³²

Tudi na Ptuju se je dr. Ploj politično udejstvoval, in sicer na strani mladoslovencev (liberalci). Na državnozbornih volitvah leta 1873 je kandidiral v okraju Ptuj-Ljutomer. Njegov protikandidat je bil Mihael Hermann, po rodu Nemeč, ki pa je bil odločen borec za pravice Slovencev in prvi tajnik narodne čitalnice na Ptuju. Hermann je kandidiral na strani konzervativcev (staroslovencev). Na državnozbornih volitvah, ki so potekale 20. oktobra 1873, je zmagal Hermann. Dr. Ploj je dobil 11 glasov, 7 na Ptuju in 4 v Ljutomeru.³³

Z narodnim prebujanjem je Ploj nadaljeval tudi na Ptuju. Udejstvoval se je na šolskem področju, v čitalnici in pri ustanavljanju ter delovanju posojilnice na Ptuju. Bil je predsednik ptujskega političnega društva Pozor in odbornik Slovenskega političnega društva za Štajersko. Umrli je 28. februarja 1899 na Ptuju. O njegovi smrti so poročali tedanji časopisi (Slovenski narod, Slovenec, Slovenski gospodar). O njem so poročali kot o znanem slovenskem rodoljubi in vrlem narodnjaku, ki je tudi svoje otroke vzgajal v slovenskem duhu.

— Umrli je včeraj v Ptuju znani rodoljub, gosp. dr. Jakob Ploj. Dopoldne ga je mej poslovanjem v posojilnici zadel mrtvoud, in že popoldne je izdihnil svojo blago dušo. Pokojnik si je za slovensko stvar v ptujskem okraju pridobil velikih zaslug. Bodi mu zemljica lahka in prijazen spomin!

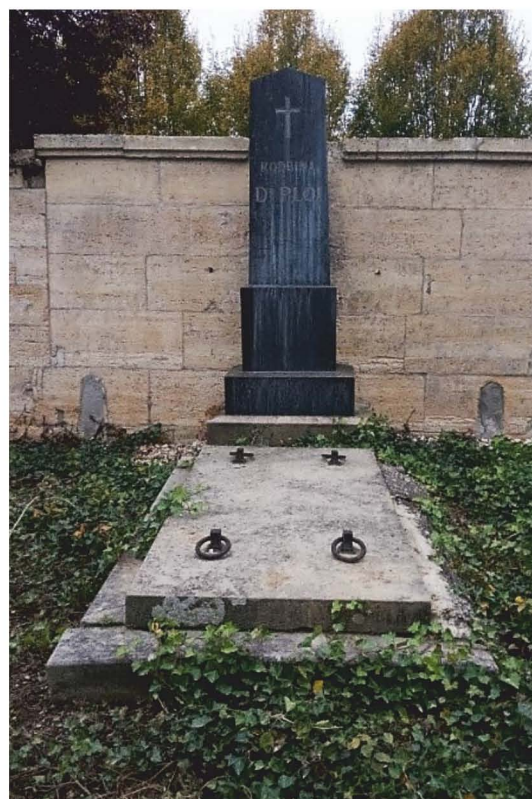
Nekrolog dr. Ploju v Slovenskem narodu. Slovenski narod, 1. marec 1899. Dostopno na: www.dlib.si.

Po volitvah.

Glas o vspehu volitev 20. okt. hitel je za 3 dni pred „Gospodarjem“ po svetu in večjidel — žalosten utis napravil. V resnici pa, dragi rojaki, ni zgubljeno nič, marveč smo v mnogem oziru na dobičku. Da to spoznamo, treba stanje celó mirno premisliti.

Veseliti nas mora v srce sijajna zmaga gospoda Hermana! Izmed 354 glasov dobil je Herman 282, nja nasprotnika pa: grof Wurmbrand le 41, dr. Ploj pa le samo 11 glasov, v Ptuju 7 in v Ljutomeru 4, v Rogatecu pa, t. j. v Rogačkem in Šmarskem okraju ne enega ne! Veste li, kaj to pomenja? To je silno veselo znamenje, da v vseh teh okrajih nemškutarija in slovenski liberalizem med ljudstvom še nimata čvrstih korenin! To je veselo znamenje, da ima ljudstvo v teh okrajih še vedro glavo in zdravo srce, da se ga nauk prejme, ter pozna sovražnike, od katerih mu največe nevarnosti preté, ter se jih krenko brani. Vri! Slovenci teh okrajev so ka-

Slovenski gospodar poroča o rezultatih volitev leta 1873. Slovenski gospodar, <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-TQ1DUYBB/9a7e4ee2-5c86-4112-8e10-62a46639b068/PDF> (23.12.2019).

*Nagrobnik dr. Jakoba Ploja na starem mestnem pokopališču na Ptuju.³⁴
Foto: Anita Zelenko (oktober 2019).*

³² Ilešič, str. 75–78.

³³ Prav tam.

³⁴ Farič, Štefanič in Zadavec, 2018.

Vloga dr. Ploja pri organizaciji tabora v Ljutomeru

15. novembra leta 1867 je bil na Dunaju sprejet zakon o društvih (Zakon o zborovanjih), ki je dal pravno osnova za organiziranje taborov. Tudi slovenski domoljubi so na osnovi tega zakona začeli ustanavljati čitalnice. V časopisu *Novice* so decembra 1867 že objavili obvestilo, da se bo sredi januarja leta 1868 odprla čitalnica v Ljutomeru. Odbor je v Slovenskem gospodarju objavil vabilo, s katerim je vabil k članstvu v čitalnici. Vabilo je bilo namenjeno vsem stanovom, predvsem pa kmečkemu prebivalstvu.

Ustanovitveni odbor čitalnice v Ljutomeru je štel 7 članov in med njimi je bil tudi dr. Ploj. Z volitvami novega stalnega odbora čitalnice, 17. 2. 1868, je dr. Ploj postal njen predsednik. Ostali člani stalnega odbora so bili: Ivan Kukovec, blagajnik in namestnik predsednika, dr. Valentin Zarnik (koncipient), tajnik, Dragotin Huber, I. Simonie (kaplan), arhivarja, V. Herzog (zdravnik) in dr. Anton Klemenčič (župnik), odbornika I. Bauer (učitelj), pevovodja J. Gomilšek, A. Jesih, I. Mohorič (župan v Podgradju), namestniki odbornikov. Čitalnico so financirali domači narodnjaki. Tako je dr. Jakob Ploj na svoje stroške naročil 25 izvodov Slovenskega gospodarja za slovenske župane ljutomerskega okraja. Članstvo v čitalnici je hitro pridobivalo nove člane. Namen čitalnice je bil krepiti slovensko narodno zavest z branjem slovenskih časopisov in knjig, organizirati plese, slovenske dramske igre, slovenske pevske nastope. Čitalnica je bila pobudnik prvega slovenskega tabora.³⁵

V začetku leta 1867 so potekale volitve v okrajne zastope.³⁶ Prvi načelnik zastopa je postal dr. Ploj. Prvo sejo je sklical 3. avgusta 1867 ob 9. uri v

pisarni. Zbralo se je 30 članov, med njimi je bil tudi kmet Štuhec iz Bolehnečic. Okrajni zastop se je po odboru, ki mu je predsedoval Ploj, lotil graditve mostu čez potok Globetko. Člani Ljutomerske čitalnice so v začetku leta 1868 začeli aktivnosti za organizacijo zborovanja na prostem. Prvič v zgodovini Slovencev se je zbrala 7.000-glava množica in javno zahtevala združitev slovenskih dežel in enakopravnost slovenščine z nemščino. Za izvedbo tabora je bil imenovan centralni odbor. V Ljutomeru pa so izvolili poseben taborski odbor, ki so ga sestavljali Ploj, Zarnik, Klemenčič, Kukovec in Zemljič.³⁷

Prva naloga odbora je bila pridobiti dovoljenje za tabor, druga pa vabljenje k številčnejši udeležbi na taboru. Odbor je organiziral čitalniške izlete, s katerimi je vabil na tabor. Vabilo na tabor so natisnili kot letak in objavili v Slovenskem gospodarju, Slovenskem narodu in Novicah. Avtorstvo vabila pripisujejo dr. Ploju. Ploj je na dan ljutomerskega tabora sprejemal goste, otvoritveni nagovor pa je imel Klemenčič.³⁸

Slovensko katoliško politično društvo Pozor

Slovensko katoliško politično društvo Pozor je imelo sedež na Ptujju. Ustanovljeno je bilo 15. novembra 1865. Ker čitalnica ni smela politično delovati, je bilo za uspešne priprave na državnozbornske volitve ustanovljeno omenjeno društvo. Predsednik društva je bil dr. Ploj. Namen društva je bil širiti narodno zavest med Slovenci; za dosege tega cilja je društvo postavljalo svoje kandidate na volitvah v državni zbor na Dunaj in deželne zборе. Člani društva so ustanovili zbirko društvenih knjig (knjižnica). Za širjenje narodne zavesti so organizirali »besede« in veselice. Društvo se je financiralo z mesečnimi in

35 www.dlib.ljutomerska-citalnica.

36 Okrajni zastopi so bili samoupravni organi v Avstro-Ogrski. Predstavljali so vmesno stopnjo med občinami in deželnim zborom v Gradcu.

37 Ratiznojnik, str. 61–67.

38 Vrbnjak, str. 448–452.

prostovoljnimi prispevki članov društva, sprejemalo pa je tudi knjige in časopise za društveno knjižnico. Za ustanovitev društva je bilo potrebnih vsaj 20 članov. Vsak član društva je imel pravico brati društvene knjige in si jih tudi izposoditi na dom. Udeleževali so se lahko vseh društvenih shodov. Na shodih so imeli pravico govoriti, predlagati, glasovati, voliti in tudi kandidirati. Morali so upoštevati pravila društva in pridobivati nove člane. Članarina v društvu je mesečno znašala deset krajcarjev. Društvo je vodil odbor, ki je bil sestavljen iz sedmih članov: predsednika, namestnika predsednika, blagajnika, tajnika, ki je bil hkrati knjižničar, in treh namestnikov. Vodstvo društva se je izvolilo letno na občnem zboru. Odbor je skliceval društvene zборе in izvajal sklepe članstva.³⁹

Na državnozbornske volitve so se Slovenci na Spodnjem Štajerskem precej pripravljali. Vendar je prišlo med mladoslovenci in staroslovenci do neskladja. Na prvem volilnem shodu v Celju leta 1873 so se dogovorili, naj se za poslanca s ptujskega okraja izvoli dr. Ploj. Vendar so staroslovenci postavili svojega kandidata Mihaela Hermana, ki je na volitvah tudi zmagal.⁴⁰ Slovensko narodno življenje na Ptujju je imelo od leta 1882 svoje prostore v Narodnem domu, kjer je bil tudi sedež Narodne čitalnice. Njena naloga je bila prebujati narodno zavest in izobraževati slovensko ljudstvo. V času, ko je vodil ptujsko čitalnico dr. Ploj, so prostore za delovanje čitalnice najeli v prostorih Hotel zur Stadt Wien (današnji Narodni dom).⁴¹

Povzetek

Kljub pritiskom germanizacije na slovenski narod v 2. polovici 19. stoletja, je številnim slovenskim rodoljubom z narodnoprebudnim delom, utrjevanjem slovenske besede in razvojem narodne zavesti uspelo ohraniti Slovence kot narod. Med temi številnimi rodoljubi je bil tudi dr. Jakob Ploj iz Grabonoša, iz današnje Občine Sveti Jurij ob Ščavnici. Ugleden poklic odvetnika mu je omogočil vstop v krog takrat še maloštevilnih slovenskih intelektualcev Prlekije.

Rodil se je v kmečki družini leta 1830. Najprej se je šolal za duhovnika, vendar je na pobudo rojaka Davorina Trstenjaka študij opustil in se vpisal na pravo v Gradcu. Doktoriral je leta 1856. Odvetniško pripravništvo je opravljal v Gradcu, na Ptujju in v Mariboru. Leta 1861 je bil med pobudniki in ustanovitelji Slovanske čitalnice v Mariboru. Za odvetnika je bil postavljen v Ljutomeru, kjer se je takoj vključil v krog ljutomerskih izobražencev (župnik dr. Anton Klemenčič, trgovec Dragotin Huber). Bil je med pobudniki in ustanovitelji čitalnice v Ljutomeru in postal tudi njen predsednik. Pod njegovim predsedovanjem čitalnici je bil izveden prvi slovenski tabor. Če je bila vsebinska priprava tabora v rokah domoljubov iz Maribora, je propagandni in organizacijski del tabora imela čitalnica v Ljutomeru. Čitalnica je imela tako neposreden kot posreden vpliv na širjenje slovenskega jezika, slovenske narodne zavesti in ustanavljanje številnih društev v Ljutomeru in okolici (pevska društva, bralna društva, gasilska društva...), ki so krepila narodno zavest na podeželju. Dr. Ploj je sodeloval tudi pri organizaciji tabora v Žalcu, Kapeli in Ormožu. Na žalskem taboru se je v govoru zavzemal za uvajanje slovenščine v šole in urade.

38 Vrbnjak, str. 448–452.

39 Sklepi odbora so bili veljavni, če so bili na seji navzoči predsednik ali namestnik, tajnik in trije odborniki. Občni zbori so morali biti javni. Le razprav so se lahko udeležili člani društva. Občni zbori so bili veljavni, če je bila navzoča ena tretjina članov. Društvo se razpusti v primeru, če je manj kot dvajset članov ali če dve tretjini članov sprejme sklep o razpustitvi društva. V teh dveh primerih o razpustitvi odloča občni zbor. Društvo se razpusti tudi v primeru, če tako ukaže oblast države. Pravila društva Pozor je založilo društvo in jih natisnilo v Mariboru. SI ZAP 6, škatla št. 40, Zbirka muzejskega društva 1605–1961.

40 Kolar, str. 30–31.

41 Šuligoj, str. 115–133.

Leta 1870 se je dr. Jakob Ploj preselil na Ptuj in tam nadaljeval z delom odvetnika in s svojim narodnoprebudnim delom. Še istega leta je postal predsednik narodne čitalnice na Ptuj, ki ji je predsedoval do 1873. Ker čitalnica ni smela politično delovati, je bilo pod vodstvom dr. Ploja ustanovljeno politično katoliško društvo Pozor. V okviru tega društva so potekale priprave na državnozbornske volitve leta 1873, na katerih je v ptujskem okraju kandidiral z mladoslvenskim programom tudi dr. Ploj proti konzervativcu M. Hermannu in nemškemu liberalcu Wurmbbrandu. Bil je med ustanovitelji posojilnice na Ptuj in podpisniki njenih pravil. Za posojilnico je

podpiral tudi ptujsko Dijaško kuhinjo, ki je s toplim obrokom oskrbovala socialno šibke dijake. Leta 1882 je sodeloval pri nakupu Narodnega doma na Ptuj. Pokopan je na ptujskem pokopališču. Za njim se je ohranila bogata knjižnica (preko 1000 izvodov), ki je naslednjim rodovom omogočala krepitev slovenske narodne zavesti.

Dr. Ploj je bil s svojim znanjem in trdno slovensko narodno zavestjo eden od številnih slovenskih rodoljubov 2. polovice 19. stoletja, ki so z vztrajnim narodnoprebudnim delom utrjevali slovensko besedo in slovensko narodno zavest med Muro in Dravo. Oboje sta mu omogočala tudi njegova izobrazba in poklic odvetnika.

Literatura

- Boris Farič, Tatjana Štefanič, Dejan Zadavec, "Počivajte v miru!": nagrobniki s starega ptujskega mestnega pokopališča. Mestna občina Ptuj, Pokrajinski muzej Ptuj Ormož, Zgodovinski arhiv na Ptuj, 2018.
- Fran Ilešič, *Ljutomerski in Ptujski advokat dr. Jakob Ploj*, Časopis za zgodovino in narodopisje, 35(1-2), str. 74–78. (1940).
- *Ilustrirana zgodovina Slovencev*, Ljubljana 1999, str. 211–246.
- Nataša Kolar, *Narodnostne razmere na Ptuj med letoma 1860–1882*. Časopis za zgodovino in narodopisje, 73 (1), str. 29–35, 2002.
- Sandra Zupanič Kurnik, Vlasta Stavbar, *Slovenska čitalnica v Mariboru*. Dostopno na: <https://www.kamra.si/mmm-elementi/item/slovenska-citalnica-v-mariboru.html>.
- Vasilij Melik, *Tabori 1868–1871*. V: *Taborsko gibanje na Slovenskem (7–24)*. Ljubljana, Ljutomerski Zavod za kulturo in izobraževanje Ljutomerski, 1981.
- Andrej Pančur, *Politično življenje*. V: *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848–1992*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2005.
- Anton Ratiznojnik, *Čitalnica v Ljutomeru 1868–1914*. V: *Kronika*, 51(1), 61–77, 2003. Dostopno na: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-ML09K75K>.
- *Slovenska novejša zgodovina*, Ljubljana. 2005, str. 24–29.
- *Slovenski zgodovinski atlas*. Ljubljana, Nova revija, 2011.
- Aljoša Špelec, *Volitve v okrajne zastope na Spodnjem Štajerskem v letih 1873 in 1876*. Dostopno na: <http://www.ukm.um.si/volitve-v-okrajne-zastope-na-spodnjem-tajerskem-v-letih-1873-1876> (23.12.2019).
- Ljubica Šuligoj, *Ptujška čitalnica in njen narodni dom*. Celjski zbornik, str. 115–134, Celje, Mestna občina, 1997.
- Sanja Uršič, *Čitalnice – posebnost slovenske zgodovine*. Andragoška spoznanja, 5 (3), str. 69–83, 1999. Dostopno na: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-WDUVYG82>.

- Viktor Vrbnjak, *Prvi slovenski tabor v Ljutomeru*, Maribor, 1968.
- *Slovenski gospodar*, Po volitvah. Dostopno na: <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-TQ1DUYBB/9a7e4ee2-5c86-4112-8e10-62a46639b068/PDF> (23.12.2019).
- *Slovenski narod*, Osmrtnica dr. Jakoba Ploja. Dostopno na: <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-AU2EZB9T/0fc243cc-6bed-4a49-8b0b-90cbb33f0c24/PDF> (23.12.2019).
- Anita Zelenko, *Razvoj šolstva v občini Sveti Jurij ob Ščavnici*, V: Zbornik ob 250-letnici šolstva pri Svetem Juriju ob Ščavnici. Sveti Jurij ob Ščavnici, 2017, str. 13–36, 2017.

Viri

- Nadškofijski arhiv Maribor, Krstna knjiga fare Sv. Jurij ob Ščavnici za leto 1830.
- (PAM) Pokrajinski arhiv Maribor, škatla 1531, Jakob Ploj.
- Pokrajinski arhiv Ptuj, Politično društvo Pozor, škatla št. 40.
- (SŠM) Slovenski šolski muzej, fototeka, inv. št. 833.

Drugi viri

- <https://www.sistory.si>
- Ustni viri, 2019. Ime in priimek hranijo avtorice članka.